

Wenche Frogn Sellæg :

Seniorenens klokskap – vett til overs.

(Foredrag ved Nasjonal konferanse i Levanger 7-8.september 2011)

Jeg skal i en drøy halvtime, først filosofere litt over seniorenens klokskap, deretter si litt om hva den kan brukes til – forutsatt vi har noe til overs – for så å avslutte med 3-4 konkrete eksemper.

For noen år siden kom Dagsavisen over en gladnyhet de fant såpass oppsiktsvekkende at den fikk topplassering på førstesiden:

* “Alderdommen gjør oss ikke dummere.”

Jeg leser fra ingressen: “Nå er det slått fast i et historisk norsk forskningsprosjekt : Alderdommen påvirker intellektet bare ubetydelig. Hundre norske forsøkspersoner er fulgt gjennom 70 år. “ Det er nok Sol Seims longitudinelle studie av en alderskohort fra 1920-årene som presenteres på denne måten. Vi blir altså ikke dummere med årene. Selv om hjernevekten er redusert med 10 % i gjennomsnitt når vi runder 70. Så vet vi det.

Men om vi dermed kan gå et skritt lenger og hevde at vi faktisk har blitt klokere med årene, er det ikke like lett å finne belegg for i aldersforskningen. Innarbeidede uttrykk indikerer en sammenheng som “gammel og klok”, “klok av skade”, “klok for sin alder” etc. (Frelsesarmeen på Namdal sykeheim). Jeg går til den utømmelige kilde til kunnskap som vår Riksmålsordbok er, for å finne hva lingvistene legger i ordet i “klokskap”. Der står det en hel spalte om hva det vil si å være klok og jeg velger meg denne forklaringen:

“ ...en som har vunnet innsikt, skjønn, klarhet eller erfaring innen et visst emne eller på et visst område.” Sitat slutt. Se det er det mening i – i et aldersperspektiv. I kraft av våre mange år må det kunne forventes at vi har magasinert ganske mye erfaring. På godt og vondt. En innsikt og en erfaring yngre mennesker rett og slett ikke har rukket / har hatt tid å erverve seg. Det er ikke nødvendigvis en universell klokskap vi går rundt og bærer på, men like fullt en verdifull ballast på felt som er unik for hver enkelt av oss som menneske. Men kanskje ligger det her også en felles erfaringsbase for mange av oss, noe vi kan gå sammen om å bruke.

Filosofen Anne Marie Tamnes sa det slik under et scenarrio for 2030. Jeg siterer igjen: “All livserfaring ligger lagret i hodet og blir foredlet med årene. Til slutt kommer den perlen til uttrykk i form av innsikt, forankring, oversikt og livsmot.” Spørsmålet er bare hva vi bruker denne verdifulle perlen til? Som dere ser er det satt et spørsmålstegn i tittelen på dette foredraget – vett til overs? Jeg vet at vår hjerne fra fødselen av er overdimensjonert i forhold til hva vi i dag bruker den til i det daglige og jeg tror de eldre og gamle i dag fortsatt har atskillig med vett som er til overs . Men når ingen lenger stiller krav til oss – og vi kanskje senker kravene til oss selv, da er det ikke gitt at vettet forblir like brukbart i årene som ligger foran.

“Å være gammel i vår tid betyr å være pioner”, sier Knut Engedal, en av våre kjente aldersforskere. “For første gang i vår historie opplever mange å nå høy alder og samtidig være ved god helse. De opplever en enestående mulighet til å gi livet et personlig uttrykk. “ Det lyder spennende.

Endelig en mulighet til å realisere sider av seg selv som arbeid, forpliktelser og konvensjoner hittil har hindret en i å ha kontakt med. Dessuten, jo eldre du blir, jo mer gir du blaffen i hva omgivelsene mener. Det er herlig! Som 80-åring kan du huske det du vil huske. Du kan selektere informasjonen du får og beholde det som er viktig for deg selv. Det er seleksjonsmekanismen og ikke en sviktende hukommelse som gjør at du glemmer hendelser som er av liten interesse eller som er lite følelsesladde.

Men inn i denne optimistiske beskrivelse av pensjonsalderens muligheter er det valgforskeren Frank Aarebrot kaster sin brannfakkell, i det han uttrykker at dagens pensjonister er egoistiske og bortskjemte. Det kunne nok gitt grunnlag for en viss grad av selverkjennelse hos flere av oss om han ikke hadde satt det hele på spissen med følgende tilføyelse: Sitat "Ressurssterke pensjonister skyver en gruppe minstepensjonister foran seg. Men selv lever de fleste i sus og dus, mens de klager over eiendomsskatt og krever rabatt på bussen."

Her skyter han nok over mål. Selv om sutrerne naturligvis finnes iblant oss og de som vil klage finner mikrofonene åpne og avisspaltene tilgjengelige atskillig lettere enn den som vil uttrykke takknemlighet. Mitt inntrykk av dagens gamle pensjonister er langt på vei det motsatte av hva Aarebrot hevder.). Egentlig lever de fleste eldre og gamle fortsatt ganske nøkternt, for de vokste opp i en tid da sparsommelighet var en dyd, lån en vederstyggelighet og gjenbruk en nødvendighet. Og om de nå lever i det Aarebrot måtte kalle "sus og dus", bruker sine ressurser – mentalt og økonomisk på seg selv og sine nærmeste - er det egentlig noe galt i dette? Det er jo nettopp den rollen samfunnet har tildelt oss – "å nyte vårt otium i fred."

Kanskje er det derfor så mange velmenende mennesker møter oss som nylig er blitt pensjonert med spørsmålet : Hva fordriver du tiden med nå da? Fordrive tiden. Kan det tenkes noe mer ørkesløst? Statisk sentralbyrå kan fortelle oss av den økte fritid vi har fått som pensjonister brukes den største andelen foran fjernsynet. 22% av de mellom 67 – 80 gir dessuten uttrykk for at tiden iblant faller lang og 31,7 % av personer over 80 føler seg ensomme i blant. Her går ressurser til spille! Hvordan har det blitt slik?

Vår livsbok kan nedtegnes i tre kapitler: Først oppvekst, ungdomstid og utdanning, detter den produktive fase da vi bidrar til at samfunnshjulene går rundt og slekten føres videre og så siste kapittel hvor vi skal nyte årene så godt det lar seg gjøre både som friske og når helsen begynner å skranke. Det er bare det – at disse tre kapitlene i livets bok nå har blitt nesten like lange. Vi er i full gang med å tenke pensjonering når vi runder seksti selv om vi kan vente å bli nærmere nitti. Jeg forstår at det kan bli ganske kjedelig å skulle gå rundt og nyte sitt otium over så lang tid. For til slutt å legge inn årene, og forhåpentligvis finne seg en ledig stol eller seng på et sykehjem, hvor man for alvor er segregert fra samfunnets pulserende liv og kan gli uforstyrret inn i seg selv og sin egen verden.

Er det slik vi vil ha det? De gamle på sykehjem i dag er jo så tilfreds når de blir spurt. Nesten uavhengig av helsetilstand og bostatus er de så fornøyd at forskere som har foretatt spørreundersøkelsene reiser tvil om riktigheten av svarene. Forklaringsmekanismene kan være mange og jeg skal ikke gå nærmere inn på dette i dag.

Spørsmålet er om de kommende generasjoner omsorgstrengende eldre vil ha det slik ? Og finnes det et alternativ for oss som allerede skriver på sluttkapittelet i livsboken ? Jeg finner et svar hos filosofen Arne Næss, det lekende menneske. Jeg skal lese noen setninger fra innledningen til hans bok "Livsfilosofi", skrevet i hans 86iende år:

*"Livet kan ses på som et landskap vi ferdes i på en rekke forskjellige måter. Den **ferden** jeg ønsker å ta leseren med på i boken, er en reise som går fra dagens grove og uforsvarlige undervurdering av følelsenes plass i samfunnet og i livet, til å bli mer bevisst den avgjørende rolle følelsene spiller og bør spille i menneskets tanker og handlinger. Problemet er at mange reflekterer for lite over sitt eget liv, eller begynner for sent. Hvis denne boken kan få noe flere, kanskje bare noen få, mennesker til å ta retningen på sitt eget liv og sin egen tilværelse opp til vurdering, er mitt ønske oppnådd. Det er en forskjell på bare å **fungere** som menneske og å være seg bevisst at det er akkurat **nå** jeg lever."*

Det er et spørsmål om hvor lenge vi får lov til å være sjef i vårt eget liv. Astrid Nøklebye Heiberg har vist oss seniorenens muligheter i yrkeslivet, ut fra den filosofi jeg fullt ut deler med henne – at eldre ønsker ikke bare å nyte, de vil være ytende mennesker. Jeg skal ta opp tråden derfra, for det er ikke alle mennesker som kan – eller vil – fortsette å være yrkesaktive, selv om det utvilsomt er et gode for de som får sjansen. Våre beveggrunner kan være forskjellige.

Jeg sto til jeg var 70, men etter drøyt 30 år i det Nord-Trønderske Helsevesen med litt politikk på si, var jeg bokstavelig talt "fed up" med nye koste, nye ideer til omorganisering, omfordeling, sammenslåing, nedlegging, økonomiske virkemidler i stadig endring og ikke minst av næringslivets tankesett og språkform som brøytet seg vei inn i vår sykehushverdag, våre konsern burde jeg vel si, med ett fikk vi "kunde"lister og det ble stilt spørsmål til oss ved dagens slutt – ikke om hvor mange pasienter vi hadde behandlet, men om vi hadde levert! Satt på spissen var det var nesten ikke mulig å ha pasientene i fokus lenger – og da var det like greit å overlate dem til andre. Dessuten må jeg innrømme – at når man ikke lenger evner å tenke innovativt, som det heter – og mer og mer begynner å likne en "sur gammel gumma", som min svenske kollega kalte det. Da er det like godt å gjøre seg ferdi g med det for alle parter. Jeg har savnet medarbeider og pasienter, for så mye av min identitet var knyttet til yrket, men jeg savner ikke jobbsituasjonen.

Så kan man isteden gå over i konsumentens rekke; reise, gå på treningsstudio, samle studiepoeng i fag en har interessert seg for hele livet, men aldri har hatt tid til å dukke ned i. Bli "gamlisstudent" som en universitetslektor litt ironisk kalte det. Det er foredrag, pensjonistmøter, golf, gode bøker og ikke minst barnebarn å få være sammen med. Det gode liv som pensjonist fortøner seg ganske rosenrødt, i alle fall sett på avstand – og jeg skal være ærlig nok til å innse – at for mange er det te nettopp hva de ønsker av tiden som pensjonist. Og det er nok av frivillighet å engasjere seg i hvis man har krefter og lyst til overs.

Men så finns det altså noen rabulister som Ingeborg, som Astrid, som meg og sikkert mange med oss som faktisk mener at de erfaringene samfunnet har latt oss høste i alle disse årene, kanskje kunne kanaliseres tilbake til samfunnet igjen på andre måter. For den som har motivasjonen – og i tråd med Arne Næss sin livsfilosofi, føler for det. For uten følelser blir det heller ingen motivasjon.

Og følelsene ser ut til å være ganske uberørt av det hjernesvinn som nødvendigvis må komme med årene. En 85-åring i løpet av sitt liv antagelig taper 20 % av de 100 milliardene celler som finnes i hjernen ved fødselen, i følge professor Engedal. Men dette tapet er ikke jevne fordelt. Noen

områder går nesten fri, for eksempel områder som er spesielt ansvarlig for sanser og følelser. Ved Alzheimers sykdom der intellektuelle funksjoner kan være satt helt ut av spill, vil fortsatt evnen til å glede seg over musikk kunne være intakt. Vandre rundt i en sansehage. For personer med demens vil det alltid være mulig å skape gode øyeblikk. Og da blir kanskje heller ikke denne sykdommen fullt så skremmende.

Et kinesisk ordtak uttrykker det slik : *“Hvis du haster gjennom livet, ser du kanskje målene i det fjerne, men ikke blomstene langs veien.”*

Det er noe av de eldres privilegium at de både reflekterer over målet, samtidig som de erkjenner at dagens oppgave er å ta inn over seg mulighetene som ligger langs veien. Kanskje er tiden inne for å bli lobbyister på våre gamle dager. På vegne av sine barnebarn har en gruppe besteforeldre engasjert seg kraftig i et av tidens alvorligste problemer – klimaendringene.

I den forbindelse inntok 1200 av oss, med barn og barnebarn, danskebåten i desember 2009. Målet var det store klimamøtet i København og hensikten var å protestere mot den åpenbart manglende politisk handlekraft. For en som knapt har gått i et demonstrasjonstog tidligere i livet ,var det en frydefull opplevelse å gli inn mot kaia i København sentrum i tidlig desembermorgen – og stå sammen med over tusen likesinnede på dekk med denne trehammeren og en plankebit , mens vi under ledelse av ELG fra bandet Dance with Strangers taktfast ropte *“Justice for climate.”* Dunk. *Justice for Climate.”Dunk”*. .

Vi er heller ikke skvetne av oss , vi besteforeldre – her hvor vi tar selveste Statoil i skole – og beklager overfor Canadiske myndigheter det norske statselskapets engasjement i oljesandutvinningen. *“Nodwegian grandparents protest the Tar Sand Prosjekt i Alberta”*. Annonsen fikk stor oppmerksomhet i Canadiske media og skapte ikke så lite furore her hjemme også. Man går jo ikke uten videre ut og beklager sitt eget lands oppførsel. Og det kan naturligvis diskuteres.

Tidligere stortingsrepresentant og lektor Per Aune her fra Levanger , som mange av dere sikkert kjenner, er jo vesentlig mer aktiv i denne besteforeldreaksjonen enn jeg, men her kan altså en tidligere SV'er og Høyrepolitiker stå sammen, her finer du Kåre Willoch og Per Kleppe skulder ved skulder. Willoch dog med et visst forbehold om vår aksjon mot Statoil skulle jeg tro.

En annen av dagens store saker som også eldre følelsesmessig engasjerer seg i er den økende forskjell mellom vår materialisme her hjemme og de mange sult og nødsituasjonene som oppstår i den tredje verden. I vår tid har forskjellen mellom fattige og rike land blitt større og større. Derfor har det i Danmark oppstått en bevegelse som kaller seg SUG – Seniorer uten grenser.

SUG skriver på sine hjemmesider følgende *“Vi.....en forening av mennesker som efter et godt og aktivt arbeidsliv stiller netop deres erfaringer og ferdigheter til rådighet for å gjøre en forskjell for denne verdens mange fattige. Vi tilbyder at hjelpe deg med å skabe rammene for din innsats, ved at støtte dine ideer gjennom praktisk hjelp fra andre av foreningens medlemmer og fundraising av de av våre medlemmer som er gode til det. Du tilbydes også å delta aktivt i det arbeid som er iverksatt. Det er alltid bruk for mange aktive hender.”*

SUG ble startet for 7 år siden og er engasjert i prosjekter i mer enn ti land.

Eller hva med å gå inn i et politisk parti? Der skader det neppe med litt tilførsel av alderens klokskap.

Vi kan heve oss over den hverdagslige krangel, over svarteperspillet mellom stat og kommune om sykehjems plasser – og se det hele litt fra oven, fra et livserfaringsperspektiv. Bedømt ut fra valgdeltagelse er eldre levende opptatt av politiske spørsmål. På grunnlag av manntallsrapportene opplyser Statistisk sentralbyrå at ved siste Stortingsvalg stemte 81 % av kvinnene i aldersgruppen 67 – 80 og 87 % av mennene i samme aldersgruppe. Som regel stopper slike utvalgsundersøkelser ved 80-årsgrensen, men noen selekterte utvalg av personer over 80 synes å indikere at valgdeltagelsen deretter faller. Føler man seg ikke lenger integrert i samfunnet blir motivasjonen for å delta redusert – er en av byråets forklaringsmekanismer.

Men det er en svær diskrepans mellom de eldres deltagelse i valgene og deres innflytelse i politikken. I dagens Storting er det ingen valgte medlemmer over 65 år, kun en kvinnelig vararepresentant som er 66. Sort bedre står det heller ikke til i kommunene. Andelen av kommunestyremedlemmer over 65 år steg fra 3% i 2003 til 5 % i 2007. Ikke mye å skryte av.

Skjønt kanskje får vi utrettet mer ved å stå samlet utenfor kommunestyresalen? Slik Per Hovda oppfordret til ved det første store eldreopprøret i 1990. Når jeg ser dette utklippet fra Dagbladet om vettskremte politikere og erfarer at det faktisk har gått hele 21 år siden eldre sist virkelig skremte opp politikere, så føler i alle fall jeg som angivelig den gang ble skremt, at det er på tide med et nytt skremselsskudd. Og hvilken sak skulle være bedret egnet til skremselpropaganda enn nettopp:

Eldrebølgen .Skjønt den er kanskje ikke så skremmende likevel, hvis de 78 % av oss i alderen 67 – 79 som i følge SSB ikke trenger noen hjelp i hverdagslivets aktiviteter, bestemmer seg til å engasjere seg i saken. Det mener i alle fall “Hagen utvalget “som den 16.juni i år avgang denne løfterike utredningen NOU 2011:11. De peker som rett er på at det blir ikke flere eldre over 80 år de første 10-15 årene – hvilket gir oss tid til å planlegge fram mot 2025 da bølgen slår til. Deres anbefalte løsninger går i retning av å engasjere hele lokalsamfunnet, familie, organisasjoner, frivillige slik at man innen 2025 kan nå målet med at 25% av omsorgssektoren blir organisert og drevet som ideell virksomhet. Forutsetningene for at dette skal kunne realiseres skriver de mye om, uten at jeg tar det opp i hele sin bredde her.

En av forutsetningene er at det må utvikles en ny seniorpolitikk som handler om mer enn pensjon og omsorg. En aktiv seniorpolitikk inviterer til og forventer deltagelse i samfunns- og politikk, i utdanning og kulturliv, i familie og frivillig arbeid og for de som har muligheter til det i næringsliv og arbeidsliv.

Utvalget konstatere også at de store institusjonenes tid er forbi, i eldreomsorgen som når det gjaldt reformen for psykisk utviklingshemmede. De vil ha en omsorgstjeneste med boliger og lokaler som er en integrert del av nærmiljøet i tettsteder og byer, der offentlige fellesarealene deles med den øvrige befolkning. De sier klart fra at deler av det som i dag kalles institusjonsbasert eldreomsorg er modent for reformer.

Her burde det være mye å gripe fatt i og engasjere seg for! Og hvem skulle stå nærmere til å engasjere seg i en ny og bedre eldreomsorg enn vi som står den nærmest!

Jeg innledet med å vise til et stort forskningsarbeid som påviste at vi ikke blir dummere med årene. En som i likhet med våre egen Sol Seim har forsket på de endringene som inntreffer med alderen er den østerrikske psykologen Emmy Gut. Hun bodde og virket mesteparten av livet i Sverige. I en alder av 83 skrev hun om sin opplevelse av det å bli gammel i boken "Alderdommen som erfaring". Styrken i hennes budskap ligger ikke minst i at hun ser på aldring fra innsiden – i motsetning til de som fortsatt bare er tilskuere til at andre blir gamle. Hun peker på at eldreforskning har en viktig begrensning som ikke barn- og ungdomsforskning har. Vi har alle vært barn og unge og de fleste av oss husker opplevelsene tilstrekkelig godt til å kunne leve oss inn i barns syn og følelser og kunne sammenlikne. Men, skriver hun, jeg siterer : " Forskarna som studerar de gamla har med få undantag själva ännu inte upplevd ålderdomen. Det kan då bli en del blinda fläckar hos forskarna i tolkningen av de äldres beteenden(adferd) och känslor(følelser), och hos dem som skal ta hand om äldre". Gjelder det forskere og helsearbeidere, så er det nok i en del blinde flekker hos både journalister og politikere også. Her har vi som er med på å skape eldre bølgen en stor formidlingsoppgave. For det dreier seg ikke først og fremst om penger, slik hver eneste debatt i eldreomsorgen handler om. Det dreier seg om holdninger til eldre og gamle – og uten vår hjelp vil det ta alt for lang tid å få endret den.

Jeg lar den 86 år gamle livsfilosofen Arne Næss få siste ordet:

"Å leve er som å ferdes i et landskap med lett eller ilendt terreng, lyse eller mørke steder, uansett med skjulte overraskelser. I dette landskapet ferdes vi på små og store ekspedisjoner, hele tiden i samarbeid og samspill med andre. Vi kan ikke bevege oss fullstendig på egen hånd, like lite som vi kan befinne oss på solsiden alltid. En viktig del av ferden er å ta seg tid til å dvele i rastene underveis, til stoppe opp ved livets egenverdier. En vakker soloppgang, et kjærlig smil, et gripende musikkstykke, en skyfri himmel.

Å føle at man hører hjemme i livet, krevet både målrettet vandring og bare å være til. Mulighetene i dette landskapet er uante, men underveis kan alt skje. Ferden er åpen."

Det er opp til oss.

.